రచన మాస పత్రిక, సెప్టెంబర్, 2004

విముక్తి

చెల్లి పెళ్ళి కుదిరిందీ, ముహూర్తం నిర్ణయించుకునే పని ఉందీ, దానికి ముందుగా కళ్యాణమండపం కుదుర్చు కోవాలని అమ్మా నాన్నా రమ్మంటే, ఆఫీసుకి ఓ ఇరవై రోజులు సెలవు పెట్టి బొంబాయి నుండి హైదరాబాద్ చేరాను.

ఆఫీస్ కేంటీన్‌లో భోజనం ఎంత బావున్నా, పెద్ద పెద్ద హోటళ్ళలో రకరకాల రుచికరమైన వంటకాలు తింటున్నా, ఇంట్లో అమ్మ చేతి వంట ముందు అవేమీ బావుండవని అనుకుంటూ, అంటూ తింటున్నాను. చెల్లీ, అమ్మా, నాన్నా పెళ్ళి సంబంధం మంచి చెడ్డల గురించి చెప్తున్నారు. అసలే అందంగా ఉండే చెల్లాయి, పెళ్ళి కాబోతోందన్న ఆనందంతో ఉందే మో ఇంకా అందంగా కనిపిస్తోంది.

ముహూర్తం ఎప్పుడు పెట్టుకోవాలన్న విషయం ఇంకా తేలలేదు. అది ఫిబ్రవరి నెల. మార్చి మూడో వారం నుండి మే చివరి వరకూ మంచి ముహూర్తాలున్నాయిట. ముహూర్తం నిర్ణయించుకోవాలంటే, దానికి ముందుగా ఓ మంచి కళ్యాణమండపం కుదుర్చుకోవాలి. మంచి ముహూర్తాల రోజుల్లో కళ్యాణమండపం దొరకడం కష్టం.

నా సెలవు వీలు గురించి అడిగారు నాన్న. ఇప్పుడు పెట్టిన సెలవు ఇరవై రోజుల్లో పెళ్ళికి కావల్సిన ముఖ్యమైన పనులు పూర్తిచేసుకుని వెళ్తే, పెళ్ళి సమయానికి ఓ వారం రోజులు సెలవు ఎప్పుడు పెట్టడానికైనా కష్టం కాదన్నాను. మగ పెళ్ళివారికి ఈ మూడు నెలల్లో ఎప్పుడైనా ఒకటేనట. ఎంత తొందరగా అయితే అంత బావుండుననుకుంటు న్నారని అంది అమ్మ. చెల్లాయిని చూసాక కాబోయే బావగారికి తొందర అనిపించడం లో వింత ఏమీ కనిపించలేదు నాకు. అదే మాట నవ్వుతూ అన్నాను. నవ్వేసింది చెల్లాయి.

ఇన్నాళ్ళూ అమ్మా నాన్నల దగ్గర హాయిగా ఉండే పిల్ల ఇంకెవరి దగ్గరికో వెళ్ళిపోతుందంటే ఎందుకో మనస్సుకి బాధగా అనిపించింది. నాకే ఇలా ఉంటే ఇంక అమ్మా నాన్నలకి ఎలా ఉండి ఉంటుందో? పెళ్ళయి వెళ్ళిపోయే ఆడపిల్లకి ఎలా ఉంటుందో?

కన్నవాళ్ళని వదిలి పెట్టి దూరంగా మొదటిసారి వెళ్ళడం ఎంత కష్టంగా ఉంటుందో మూడేళ్ళ క్రితం ఉద్యోగం కోసం బొంబాయి వెళ్తున్నప్పుడు నేను అనుభవించాను.

నన్ను పంపించడానికి అమ్మా నాన్నా కూడా అంత బాధా అనుభవించారు. అయితే కొన్నాళ్ళకి అది అలవాటయిపోయింది. పెళ్ళయి వెళ్ళిపోతున్న అమ్మాయి విషయం కూడా అంతే అయి ఉంటుంది. అంతే కాదు. భర్తతో గడపబోయే కొత్త జీవితం ఆలోచనలు ఈ బాధను అంతగా తెలియ నివ్వవేమో కూడా. మగవాణ్ణయి పుట్టిన నాకు ఆ ఆలోచనలు తెలియవు. తెలిసే అవకాశమూ లేదు.

అసలు ఇంకొకరి ఆలోచనలూ, అనుభవాలూ మనకి పూర్తిగా ఎప్పుడూ తెలియవు. వాళ్ళు చెప్పేదీ, చేసేదీ మనకి తెలుస్తుంది. వాటిని మన అనుభవాల ద్వారా మనం అర్థం చేసుకుందుకు ప్రయత్నిస్తాం.

"వాళ్ళకి తొందరగా ముహూర్తం కావాలంటే మనం కూడా తొందరగానే చేసేయ్యొచ్చు కదా. మనింటి దగ్గరగానే నాలుగైదు కళ్యాణమండపాలున్నాయి కదా. వాటిలో మనకి అనుకూలమైనది ఒకటి ఏ రోజుకి దొరుకుతుందో కనుక్కుని. ఆ రోజుకి ముహూర్తం నిర్ణయిం చేసుకుంటే సరి" అన్నాను నేను.

"పెళ్ళి పనులు చూసుకోవాలి కదా?" అంది అమ్మ.

"ఇప్పుడు మనం చూసుకునేది ఏముంది? అంతా కాంట్రాక్టులే కదా. నగలూ, పెళ్ళి బట్టలూ కొనే పని ఒకటే ఉంటుంది. అదీ కష్టం కాదు. ఏదో ఒక మంచి కొట్టు చూసుకుంటే రెండు మూడు రోజుల్లో అయిపోతుంది. శుభ లేఖలూ అంతే. పది రోజులుంటే చాలు. పనులన్నీ చూసేసుకోవచ్చు."

"ఇంకా చూసుకోవాల్సినవి ఉన్నాయి కదా?" అంది అమ్మ.

"ఇంకేం ఉన్నాయి?" అని అడిగాను నేను.

"మీరు మాట్లాడుతూ ఉండండి. నేనిప్పుడే వస్తాను" అంటూ వెళ్ళిపోయింది చెల్లి. అలా వెళ్ళిపోవటం ఏదో పని ఉండి కాక, మేము మాట్లాడుకునే విషయం తనకి ముందే తెలిసి, అక్కడ ఉండడం ఇష్టం లేక వెళ్ళిపోతున్నట్లనిపించింది నాకు.

"మీ అమ్మకి రకరకాల ఆలోచనలూ, భయాలూను" అన్నారు నాన్న, ఏదో చెప్పడానికి ముందు ఉపోద్ఘాతంలా.

నేను అమ్మ కేసి చూసాను. అమ్మ కళ్ళలో నీళ్ళు. మొహంలో బాధా కనిపించాయి. కూతురికి మంచి సంబంధం కుదిరినప్పుడు అమ్మకి ఏ విషయం గురించి బాధగా ఉందో తెలియలేదు నాకు.

"అమ్మమ్మకి ఒంట్లో బావుండడం లేదు" అంది అమ్మ, నా సందేహానికి సమాధానంగా.

"బావుండడం లేదంటే...." అన్నాను నేను.

"ఓ ఆరు నెలల నుండి అమ్మమ్మ మంచం దిగడం లేదు. మధ్యలో మీ అమ్మ ఒకసారి రాజమండ్రి వెళ్లి చూసి వచ్చింది. జబ్బు ఇది అని డాక్టర్లు చెప్పలేక పోతున్నారట కానీ ప్రాణం ఎప్పుడన్నా పోవచ్చునని అంటున్నారుట. మనిషి పరిస్థితి మాత్రం రోజురోజుకూ దిగజారి పోతోంది" అన్నారు నాన్న.

"అమ్మమ్మకెంత - డెబ్బై ఉంటుందా వయస్సు?" అని అడిగాను నేను.

"సరిగ్గా డెబ్బై. వయస్సు మరీ ఎక్కువేం కాదు. ఆరోగ్యమే సరిగ్గా లేదు. ఓ విధంగా ఆవిడ పోవడమే ఆవిడకి మంచిది. అయితే అది ఎప్పుడో" అంటూ ఆగింది అమ్మ.

అమ్మ ఏం చెప్పాలనుకుని చెప్పలేక పోతోందో, చెల్లి ఏది వినాల్సి వస్తుందని వినకుండా వెళ్ళిపోయిందో ఇప్పుడు నాకు అర్థం అయింది. అది ఎవరిన్న వాళ్ళు మనసులో అనుకోకుండా ఉండలేనిది. ఎవ్వరితోనూ అనలేనిది.

చెల్లి పెళ్ళి ముహూర్తం నిర్ణయించడానికీ, అమ్మమ్మ అనారోగ్యానికీ ఉన్న సంబంధం నాకు నెమ్మదిగా అర్థం అవసాగింది. ఆవిడ ఎన్నాళ్ళు బతికి ఉంటుందో తెలియదు. ఆవిడ ఉండగా చెల్లి పెళ్ళి చెయ్యగలిగితే బావుండునని అమ్మ ఎన్నోసార్లు అంటూండేది. ముమూర్తం తొందరగా పెట్టించేసి చెల్లి పెళ్ళి చేసేస్తే అమ్మమ్మ తన అనారోగ్యం కారణంగా పెళ్ళికి రాలేకపోయినా, విని సంతోషిస్తుంది. ఆ తరువాత ఎప్పుడో వీలైనప్పుడు చెల్లీ బావగారు రాజమండ్రికి వెళ్ళి ఆవిడకి కనిపించి రావచ్చు. నేను అదే మాట అన్నాను.

"అమ్మమ్మ ఎక్కువ రోజులు బతకదేమో అంటున్నారుట డాక్టర్లు. తీరా మనం తొందరలో ఓ ముహూర్తం నిర్ణయించుకుంటే, ఆ సమయానికి పెళ్ళి చెయ్యగలుగుతామో లేదో అని అనుమానం. అందుకే కాస్త దూరంగా ఏ మే లోనో పెట్టుకుంటే...." అని చెప్పాల్సింది చెప్పకుండా చెప్పారు నాన్న.

అలా ఆలోచించడం బాలేకపోయినా, కూతురి పెళ్ళి చేస్తున్నప్పుడు అవన్నీ ఆలోచించుకోవడం అమ్మా నాన్నలకు తప్పదేమో.

"ఓ పక్క అమ్మమ్మని తలచుకుంటే బాధగా ఉంది. మరో పక్క ఈ పెళ్ళి ఏమవుతుందోనని భయంగా ఉంది" అంది అమ్మ.

"ఏ సంగతీ తేలిపోతే ముహూర్తం సంగతి చూసుకోవచ్చు. డాక్టర్లూ దేవుళ్ళు కాదు సరిగ్గా చెప్పడానికి. సుమారుగా చెప్పగలిగినా బావుండును" అన్నారు నాన్న.

"మావయ్యతో ఈ విషయం మాట్లాడారా? ఏమంటాడు?" అని అడిగాను నేను.

"ఏమని అడుగుతాం? అమ్మమ్మ ఆరోగ్యం ఎలా ఉందని అడుగుతాం. 'ప్రస్తుతానికి ఏదో కాలక్షేపం చేస్తోంది. ఏమవుతుందో డాక్టర్లు చెప్పలేక పోతున్నారు. అసలు రోగ

నిర్ధారణే అవడం లేదు' అని అంటున్నాడు మావయ్య. అంతకు మించి మనం ఏమడుగుతాం?" అంది అమ్మ.

"అంత కన్న ఇంకా ఏమన్నా అడిగితే మీ మావయ్యకి కోపం కూడా రావచ్చు" అన్నారు నాన్న.

"కోపం కాదు కానీ, అన్నయ్యకి బాధ కలుగవచ్చు. నేను బానే చూసుకుంటున్నానే అని అంటున్నాడు. నిజమే - అమ్మని దగ్గర పెట్టుకుని చూసుకుంటున్న వాళ్ళని మాట మాటకీ డాక్టర్ ఏమంటున్నాడని అడిగితే - మనం ఏదో వాళ్లు సరిగ్గా చూడ్డం లేదని అడుగుతున్నాం అని అనిపిస్తుంది. ఇది చాలా సున్నితమైన విషయం. మనం ఏం మాట్లాడినా వాళ్ళకి బాధ కలగకూడదు. మనల్ని తప్పుగా అర్థం చేసుకోకూడదు. అన్నయ్య ఏమీ అనుకోకపోయినా వదిన అనుకోవచ్చు" అంది అమ్మ.

"పోనీ ఒకసారి వెళ్ళి చూసి వస్తే అక్కడి పరిస్థితి అర్థం అవుతుంది కదా అని అనుకుంటే ఎవ్వరికీ వెళ్ళడానికి కుదరడం లేదు. ఎలాగూ సెలవులో వచ్చావు కదా నువ్వు వెళ్ళి చూసి వస్తావేంటి?" అని అడిగారు నాన్న.

నేనేదో చెప్పేలోపుగానే అమ్మ, "నాకీ ఆలోచనే రాలేదు. ఒకసారి వెళ్ళిరా. అక్కడి పరిస్థితీ అర్థం అవుతుంది. అమ్మమ్మని చూసినట్లూ ఉంటుంది. ఆవిడా సంతోషిస్తుంది" అంది.

సరేనని చెప్పి, మర్నాడు పొద్దున్నే రాజమండ్రి బయల్దేరాను. రాజమండ్రికి వెళ్ళడం నాకు కొత్త కాదు. నా చిన్నప్పటి నుండి వేసవి సెలవులకు అమ్మమ్మ గారి ఊరు రాజమండ్రి వెళ్లడం నాకు అలవాటే. రైలు గోదావరి బ్రిడ్జి దాటుతోంటే ఓ పక్క ప్రయాణం అయిపోతోందన్న బాధా, మరో పక్క అమ్మమ్మ ఊరొచ్చేసిందన్న ఆనందమూ కలిగేవి.

బ్రిటిష్ వాళ్ళు వందేళ్ళకి ముందే కట్టించిన బ్రిడ్జీ. ఆ పక్కనే రైళ్ళకీ, బస్సులకీ కలిపి కట్టిన బ్రిడ్జీ. వాటి మీద రైలు ప్రయాణాలు నా మనస్సులో మంచి జ్ఞాపకాల్లా మిగిలి ఉంటాయి. ఇప్పుడు వాటి పక్క ఇంకో బ్రిడ్జి వచ్చేసింది. పాత బ్రిడ్జిని అసలు వాడడం లేదు. దాన్ని ఏం చేస్తారో తెలియదు. పనికి రావడం లేదని ఎప్పుడో కొట్టేసి దాన్లోని ఇనుమునీ, రాళ్ళనీ వాడుకుంటారేమో. దాన్ని కొట్టేస్తారంటే ఏదోలా అనిపించింది నాకు.

ఆ బ్రిడ్జిని చూస్తోంటే నాకు వార్ధక్యం. మరణం గుర్తుకు వచ్చాయి. మనుషుల్లాగానే మనుషులు నిర్మించిన వాటికి కూడా ముసలితనమూ, చావూ ఉంటాయా అనిపించింది.

రాజమండ్రి స్టేషన్‌లో దిగి అమ్మమ్మ ఇంటికి వెళ్ళేసరికి హాల్లో అత్తయ్యా మావయ్యా కూచుని ఉన్నారు. కళ్యాణి కనిపించలేదు. నేను వస్తున్నానని తెలుసు కానీ ఏ రైల్లో వస్తున్నానో వాళ్ళకి తెలియదు. అందుకేనేమో కళ్యాణి ఇంట్లో లేదు. ఫ్రెండింటికి వెళ్లిందిట. నేను వాళ్ళిద్దరినీ పలకరించి అమ్మమ్మ ఉన్న గదిలోకి వెళ్ళాను.

అమ్మమ్మని చూస్తే నాకు గోదావరి నది మీద పాత బ్రిడ్జి గుర్తొచ్చింది. ఓ నిముషం కూడా ఎక్కడా కూచోకుండా నిరంతరం తిరుగుతూ ఏదో ఒక పని చేస్తూ ఉండే అమ్మమ్మ కదలలేకుండా మంచం మీద పడుక్కుని ఉంది. అస్థిపంజరానికి తోలు చీర కట్టినట్లుంది ఆవిడ శరీరం.

"బావున్నావా నాయనా. మంచి ఉద్యోగం చేసుకుంటూ బాగా సంపాదించుకుంటున్నావుట కదా - ఇంక పెళ్ళే తరువాయి" అంది అమ్మమ్మ నా చేతుల్ని తన చేతుల్లోకి తీసుకుంటూ.

ఒకటిన్నర సంవత్సరాల క్రితం నేను చూసిన చేతులు కావివి. రెండేసి జతల బంగారు గాజులతో నిండుగా ఉండే చేతులు - ఇప్పుడు వడలిపోయిన తామర కాడల్లా ఉన్నాయి. అసలు అమ్మమ్మే నాకు ఇన్నేళ్ళుగా తెలిసిన అమ్మమ్మలా లేదు. మాట అయాసంగా వస్తోంది. మొహం నీరసంగా ఉంది. కళ్ళు లోపలకు వెళ్ళిపోయాయి.

అమ్మమ్మ నా గురించీ, అమ్మా నాన్నల గురించీ, చెల్లి గురించీ ఏవో ప్రశ్నలు అడుగుతోంది. మౌనంతో. చిరునవ్వుతో, తల కదలికతో. ఊ.... ఊలతో సమాధానాలు చెప్తున్నాను కానీ, నా మనస్సు ఎక్కడో ఉంది.

నేను స్కూల్‌కి వెళ్ళడం మొదలెట్టాక కూడా నన్ను చంకనెత్తుకుని తిప్పేది అమ్మమ్మ. నేను కాలేజీలో చేరాక కూడా తను చేసిన పిండివంటలని తన చేతులతోనే తినిపించేది. నేను బాగా చదువుతున్నానని తెగ మురిసిపోయేది. దిష్టి తీసేది. అమ్మ కానీ నాన్న కానీ నన్ను ఏదన్నా అంటూంటే వాళ్ళని ఏమీ అననిచ్చేది కాదు. అలాంటి అమ్మమ్మ అలా పడుక్కుని ఉంటే చూస్తూ ఎలా ఉండగలనా అనిపిస్తోంది.

వృద్ధాప్యం తెచ్చే ఈ భయంకరమైన మార్పును మనుషులు చూస్తూనే వున్నారు. చూస్తూ కూడా భౌతికంగానూ, మానసికంగానూ ఈ ప్రపంచంలోనే ఉంటున్నారు. రోగాన్నీ, ముసలితనాన్నీ, చావునీ చూసి భయపడో, బాధపడో, జాలిపడో ఈ ప్రపంచం నుండి పారిపోవడానికి ఈ మనుషులందరూ బుద్ధులు కాదు. బుద్ధుడు ఈ బాధల్ని చూసి, వీటికి దూరంగా తను ఒక్కడూ వెళ్ళిపోవడానికో, అందరినీ తనతో తీసుకుని వెళ్ళడానికో, భార్యనీ, కొడుకునీ, రాజ్యాన్నీ వదిలి వెళ్ళిపోయాడు. అలా వెళ్లిపోగలిగాడు

కాబట్టే బుద్ధుడు బుద్ధుడు అయ్యాడు. అలా వెళ్ళిపోలేరు కాబట్టే మనుషులు మనుషుల్లానే ఉంటున్నారు.

"నేనే ఏదో మాట్లాడుతున్నాను. నువ్వు ఏమీ మాట్లడ్డం లేదేంటి నాన్నా?" అంది అమ్మమ్మ.

అంతకు ముందు ఎప్పుడు వచ్చినా అమ్మమ్మ ఆరోగ్యంగా హాయిగా కనిపించేది. అప్పుడు నేను అమ్మమ్మని ఎలా ఉన్నావని అడిగే వాడిని. ఇప్పుడు ఎలా ఉన్నావని ఎలా అడగను? ఆరోగ్యంగా ఉన్నట్లు కనిపించే వాళ్ళని ఎలా వున్నావని అడగ్గలం. అలా కనిపించని వాళ్ళని ఏమడుగుతాం? అంతకుముందు అమ్మమ్మ దగ్గరికి రాగానే నాకు గార్లు చేసి పెట్టు అనో, బొబ్బట్లు చేసిపెట్టు అనో అడిగే వాడిని. ఇప్పుడు తను కదలలేని స్థితిలో ఉంది. ఏదన్నా చేసిపెట్టమని ఎలా అడగ్గలను?

నాకు పరీక్షలలో బాగా మార్కులు వచ్చాయని చెప్పేవాడిని. అమ్మమ్మ సంతోషించేది. ఇప్పుడు నాకు ఉద్యోగంలో మంచి పేరు వస్తోందని చెప్పాలి. కదలలేకుండా మంచం మీద పడుకున్నున్న అమ్మమ్మతో నా గురించి నేను చెప్పుకోవడం ఎలా?

ఎప్పుడు కలిసినా ఒకరితో ఒకరం ఏదో ఒకటి మాట్లాడుకుంటూనే ఉండేవాళ్ళం అమ్మమ్మా, నేనూ. అలాంటిది అమ్మమ్మతో ఏం మాట్లాడాలన్నా, ఎలా మాట్లాడాలన్న ఆలోచన రావడం నాకు బాధగా అనిపించింది. అనుకోకుండా కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి. అవి అమ్మమ్మకి కనిపించాయి.

"అదేంటి నాన్నా. కళ్ళ నీళ్ళు పెట్టుకుంటావు. నన్ను చూసా? నువ్వలా ఏడుస్తోంటే నాకు బావుంటుందా చెప్పు. నాకేం వయస్సు తక్కువా ఏంటి? పదేళ్ళు - వింటున్నావా - పది ఏళ్ళు" - పది ఏళ్ళు అన్న మాటల్ని వత్తి పలుకుతూ తన చేతిని ఎత్తి, నా కళ్ళని తుడవబోయింది అమ్మమ్మ. చెయ్యి సరిగ్గా లేవలేదు. వేళ్ళ చివర్లు నా బుగ్గలకి తగిలాయి.

నాకు పదేళ్ళప్పుడు. ఆవిడకి యాభై ఆరేళ్ళు. 'నా కన్నా నువ్వే చిన్న- నీ వయస్సు ఎనిమిదేళ్ళే' అని నేను అనడం గుర్తొచ్చింది నాకు. అమ్మమ్మ అది గుర్తు పెట్టుకుని ఇప్పుడు నాతో తన వయస్సు పది ఏళ్ళని చెప్తోంది. నాకు ఏడుపు ఆగలేదు.

"వెర్రి నాన్నా - నువ్వు వచ్చావని నేను సంతోషిస్తోంటే, నన్ను చూసి నువ్వు ఏడుస్తున్నావా. అది ఏమన్నా బావుందా? మనిషిన్నాక రోగం, ముసలితనం, మరణం తప్పవు. ఎవరో మీ తాతయ్య లాంటి అదృష్టవంతులుంటారు. ఇవేమీ చూడ కుండా తొందరగా పోతారు. అందరికీ ఆ అదృష్టం దక్కుతుందా?" అని ఒక్కక్షణం ఆగి, "అది మాత్రం ఏం అదృష్టంలే. పిల్లలు పెద్దవాళ్ళవడం చూసుకోలేదు. మనవల్నీ, మనవరాళ్ళనీ చూసుకోలేదు. తొందరగా పోవడమూ దురదృష్టమే" అంది.

"ఇప్పుడవన్నీ మాట్లాడతావెందుకు అమ్మమ్మా? నువ్వు బావుంటావు?" అన్నాను నేను.

"అసలు ఉంటానో ఉండనో తెలియని నన్ను బావుంటావని అంటున్నావు. అదే పదివేలు. ఈ వయస్సు వచ్చాక - ఇలా ఆరోగ్యం చెడ్డాక ఎంతో కాలం బతక కూడదు. బతికితే అందరికీ భారమే. మన వాళ్ళు మనం ఈ లోకం లోంచి వెళ్ళిపోతే బావుండును అనుకునే ముందే మనం వెళ్ళిపోవాలి."

"నువ్వు వెళ్ళిపోవాలని మేమెవ్వరమూ అనుకోం."

"ఓరి వెర్రి నాగన్నా! ఇప్పటికే కొందరు అనుకుంటూ ఉండి ఉండవచ్చు. కొన్నాళ్ళు నన్ను చూసుకోవాల్సి వస్తే నువ్వూ అనుకోవచ్చు"

"నేనెప్పటికీ అలా అనుకోను. నువ్వు నాతో వచ్చెయ్యి. నాతో ఉందువుగానీ."

"నన్ను చూస్తున్నావు కదా - నేనెక్కడకీ ప్రయాణం చెయ్యలేను. ఇంక మిగిలింది ఒక్కటే ప్రయాణం. ఆ దేవుడెప్పుడు పిలిస్తే అప్పుడు ఆయన దగ్గరకు వెళ్ళిపోవడమే."

అమ్మమ్మ అలా మాట్లాడుతోంటే వింటూ ఉండడం కష్టంగా అనిపించింది. "నన్ను విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోతావా?" అన్నాను బేలగా.

"నేనెక్కడకి వెళ్తానురా? అలా వెళ్ళినట్టే వెళ్ళి మళ్ళీ నీ దగ్గరకే వచ్చేస్తాను. నువ్వు మాత్రం తొందరగా పెళ్ళి చేసుకో" అంది అమ్మమ్మ.

నా పెళ్ళి సంగతి ఎత్తేసరికి నాకు కళ్యాణి గుర్తుకు వచ్చింది. కళ్యాణిని తలచుకోగానే నా మొహంలో నాకు తెలియకుండానే ఏవో భావాలు కనిపించా యేమో-

"వెళ్ళు. వెళ్ళి కళ్యాణిని పలకరించు. నువ్వు వస్తావని విన్నప్పటి నుండి కళ్యాణి నీ కోసం ఎదురు చూస్తోంది. మీ పెళ్ళి నాటికి నేనుంటానో ఉండనో - నువ్విక్కడున్నప్పుడే ఒకసారి మీరిద్దరూ కలిసి నా దగ్గరకు రండి. చూసి ఆనందిస్తాను. అంత కన్న నేనేం చెయ్యలేను. దేవుడు నన్నిలా మంచానికి కట్టి పడేసాడు" అంది అమ్మమ్మ.

"అమ్మమ్మా- నువ్వు మమ్మల్ని దీవించాలి. అంత కన్నా మాకింకేం అక్కర్లేదు. మా పెళ్ళి వరకూ నువ్వు ఉంటావు."

"ముందు నీ చెల్లి పెళ్ళి అవనీ. సంబంధం కుదిరిందట కదా. ముహూర్తం కోసం చూస్తున్నారుటగా అమ్మా నాన్నా. నేనేమో ఈ రోజో రేపో అన్నట్లున్నాను. నా వల్ల నీ చెల్లి పెళ్ళికి ఏమీ ఇబ్బంది రాకూడదని నేను దేవుడికి మొక్కుకుంటున్నాను. ముహూర్తానికి ఓ నెల రోజులు ముందే పోతే పరవాలేదు. నా కోసం ఏడుస్తూనైనా దాని పెళ్ళి చేసేస్తారు. అలా చెయ్యమని మీ అమ్మతో చెప్పమని మావయ్యతో చెప్పాను

కూడా. కానీ ముహూర్తం సమయంలో పోతేనే కష్టం. దాని పెళ్ళికి అడ్డం రాకుండా నన్ను ఆ దేవుడు తీసికెళ్ళిపోతే బావుండును."

అమ్మమ్మ తన మరణం గురించి ఎంత మామూలుగా మాట్లాడుతోందో. పైకి అలా మాట్లాడుతోందో, మనస్సులో కూడా అలానే అనుకుంటుందో తెలియదు. ఒక వయస్సు దాటాక మనుషులు మరణాన్ని గురించి అలాగే అనుకుంటారేమో. నిజంగానే పాత చొక్కాను పారెయ్యాలనిపించినట్లు ఈ పాత శరీరాన్ని వదిలెయ్యాలని అనిపిస్తుందేమో - ఉందో లేదో తెలియని ఆత్మకి.

నేను నా ఆలోచనలలో ఉండగానే, లోపలకి ఓ కంచంలో గుజ్జులా కలిపిన కొంచెం అన్నం తీసుకుని వయస్సు పై బడ్డ ఒకావిడ వచ్చారు. నేనంతకు ముందు ఆవిడని చూడలేదు.

అమ్మమ్మ ఆవిడతో, "మా మనవడు. బొంబాయిలో పెద్ద ఉద్యోగంలో ఉన్నాడు. కళ్యాణికి కాబోయే మొగుడు" అని నా గురించి చెప్పింది. నాతో, "ఈవిడ నీకు తెలిసి ఉండదు. మనకి దూరబ్బంధువు. నేనిలా మంచం మీద పడ్డప్పటి నుండి నన్ను చూసుకుందుకు ఇక్కడే ఉంటోంది. నాక్కావల్సినవన్నీ ఆవిడే చూస్తోంది. ఆవిడే లేకపోతే నా గతి ఏమయ్యేదో. ఎన్ని జన్మలెత్తినా ఆవిడ ఋణం తీర్చుకోగలనో లేదో?" అని అంది. కాస్త ఎక్కువగా మాట్లాడడం వల్లనేమో ఆయాసం వచ్చింది అమ్మమ్మకి.

"మీరు ఎక్కువ మాట్లాడకండి. నేను మీకు చేస్తున్నది ఏమీ లేదు. నిజానికి నేను మీకు బాగా ఋణపడి ఉన్నాను. నా బతుకు ఇలా సాగుతోందంటే అంతా మీ చలవే. భోజనం తెచ్చాను. కాస్త తిందురు గానీ" అంటూ అమ్మమ్మకి దగ్గరగా ఓ కుర్చీ లాక్కుని కూర్చుంది ఆవిడ.

"నా బతుకు ఎలా అయిపోయిందో చూసావా? నలుగురికి వండి పెట్టలేకపోతే పోయె - నా తిండి నేను తినలేని రోజులు వచ్చాయి. ఇదిగో ఈవిడ ముద్దలు నా నోట్లో పెడ్తే కానీ నా రోజు గడవదు. ఇంతా చేస్తే అది అరుగుతుందో లేదో తెలియదు. అరక్కపోయినా ఆవిడకే కష్టం. నా బాధలు ఎప్పుడూ ఉండేవేలే కానీ నువ్వెళ్ళి భోంచెయ్యి. వాళ్ళంతా నీకోసం కూచుని ఉంటారు" అని నన్ను బయటకు పంపించేసింది అమ్మమ్మ.

అమ్మమ్మ గదిలోంచి నేను హాల్లోకి వచ్చేసరికి మావయ్య ఒక్కడే సోఫాలో కూచుని ఉన్నాడు. నన్ను చూడగానే పక్కకి జరిగి నాకు చోటిచ్చాడు.

"అమ్మమ్మని చూస్తోంటే చాలా బాధగా ఉంది" అన్నాను నేను ఇంకేమనాలో తెలియక.

"డాక్టర్లకి చూపిస్తూనే ఉన్నాం. వాళ్ళకీ అంతుబట్టడంలేదు" అన్నాడు మావయ్య.

"ఏమంటారు డాక్టర్లు?" అన్నాను నేను.

"చెప్పలేమంటారు. ఏ నిముషంలో ఏదన్నా అవచ్చునంటారు. అన్నిటికీ సిద్ధంగా ఉండాలంటారు. ఇంకా అయ్యేందుకేముంది కనుక? మనిషి బాగా నీరసించిపోయింది. మంచంలోంచి లేవలేకపోతోంది. అసలు ఒక పక్క నుండి ఇంకో పక్కకి ఒత్తిగిల్లడానికే కష్టపడి పోతోంది. నాకైతే మాత్రం ఆవిడని చూడాలంటేనే బాధగా ఉంటోంది" - అలా అంటున్న మావయ్య గొంతులో నాకైతే ప్రత్యేకంగా బాధ ధ్వనించలేదు. నిరంతరం ఒకే విషయం గురించి ఏ మనిషీ బాధ పడుతూ ఉండడేమో.

"అసలు రోగం ఏమిటి?" అని అడిగాను నేను.

"రోగానికి నాకు తెలిసిన పేరేం చెప్పడం లేదు డాక్టర్లు. అయినా ఏ పేరు పెడితే మాత్రం ఒరిగేది ఏముంది? ఈ రోగం తగ్గి ఆవిడ మామూలు మనిషి అవదంటారు. ప్రాణం కూడా ఎక్కువ కాలం ఉండకపోచ్చునంటారు."

"ఎక్కువ కాలం అంటే...." అంత బాధలోనూ నేను వచ్చిన పనిని నేను మర్చిపోలేదు.

"ఎంతకాలం అంటే ఇదమిద్ధంగా చెప్పలేమంటున్నారు డాక్టర్లు. వయస్సు పరంగా చూస్తే అమ్మమ్మకి డెబ్బైయేళ్ళే. కానీ ఆరోగ్యపరంగానే...." అంటూ ఆగాడు మావయ్య.

నేను రాజమండ్రి వచ్చింది ఒకటి రెండు రోజులు ఉండి అమ్మమ్మ పరిస్థితి ఎలా ఉందో కనుక్కుని హైదరాబాద్‌కి వెళ్ళిపోవడానికి. ఇక్కడి పరిస్థితి అర్థం అయితే అక్కడ కెళ్ళి చెల్లి పెళ్ళి ముహూర్తం ఖరారు చేసుకోవచ్చు. అమ్మమ్మని చూస్తే బాగా శుష్కించి పోయింది. మొహంలోను, కళ్ళలోను కళాకాంతులు లేవు. మావయ్యేమో డాక్టర్ల లెక్క ప్రకారం ఎంతో కాలం బతకదంటున్నాడు. అయితే ఎంతోకాలం అంటే ఎంత కాలం రోజులా, వారాలా. నెలలా?

"మా పెళ్ళి వరకూ ఉంటుందను కున్నాను" అన్నాను నేను.

"నువ్వు మీ పెళ్ళి అంటావు. నీ చెల్లి పెళ్ళి వరకూ కూడా ఉంటుందో ఉండదో తెలియటం లేదు. కన్నకొడుకు ఇలా మాట్లాడుతున్నాడేంటి అని అనుకోకు. ఆవిడని చూస్తోంటే మాత్రం ఎంత తొందరగా వెళ్ళిపోతే అంత మంచిదనిపిస్తోంది" - అలా అంటున్నప్పుడు మాత్రం మామయ్య కళ్ళు తడి అయ్యాయి.

"మావయ్యా" అన్నాను నేను సోఫాలో మావయ్యకి దగ్గరగా జరుగుతూ.

"ఏం లేదురా. నన్ను పెంచిన కన్నతల్లి అలా కష్టపడుతోంటే చూడ్డానికి .చాలా

బాధగా ఉంది. అందుకే వెళ్ళిపోతేనే మంచిదనుకుంటున్నాను. సునాయాస మరణం అంటారూ.... అది రావాలి ఆవిడకి. ఆవిడ చేసుకున్న పుణ్యానికి తప్పకుండా వస్తుందనే అనుకుంటున్నాను"

"ఆవిడ ఏం పాపం చేసిందని ఇప్పుడిలా బాధపడుతోంది?" - నాలో నేను అనుకుంటున్నానని అనుకుంటూ పైకి అనేసాను.

"నువ్వన్నది కరక్టేరా. చేసిన పాప పుణ్యాల బట్టి మనుషులకు కష్టసుఖాలు రావు. అదే నిజమైతే నాకు తెలిసి అమ్మమ్మ పుణ్యమే చేసింది కానీ పాపం చెయ్యలేదు. అయినా ఆవిడకి జీవిత మంతా కష్టాలే కదా. మా నాన్న మా చిన్నప్పుడే పోతే ఆవిడే మాకు అమ్మా నాన్నా అయి పెంచి పెద్ద చేసింది. దానికి ఎంత కష్టపడిందో నీకు తెలియదు. ఇప్పుడు చూడు. నలుగురికీ చేసి పెట్టే మనిషి నిరంతరం చేయించుకోవాల్సి వస్తోంది. మీ అమ్మమ్మని చూసాక నాకు పాప పుణ్యాల మీదా, అందువల్ల మనిషికి కలిగే కష్టసుఖాల మీదా నమ్మకం పోయింది" అని అన్నాడు మావయ్య.

"అలాంటి కార్యకారణ సంబంధం కనిపించకపోవడం వల్లనే మన ఋషులు ఈ జన్మలో మనం అనుభవిస్తున్న కష్టసుఖాలకు ఈ జన్మలో చేసిన పాప పుణ్యాలే కాదు, అంతకు ముందు జన్మలో చేసిన పాప పుణ్యాలు కూడా కారణమని అన్నారు" అన్నాను నేను.

"అసలు జన్మ అంటే ఏమిటి? మనకి తెలిసి మనం పుడతాం. పోతాం. మధ్యనున్నది మన జీవితం. పుట్టడానికి ముందు మనం ఉంటామా అన్నది అసలు ప్రశ్న. మనం అంటే ఎవరం? మన శరీరమా? అది కానిది వేరే ఏదన్నా ఉందా? మన శరీరం అయితే దానికి జన్మలున్నట్లే. మన పిల్లలు మనలోని భాగాలే. మనం పోయినా మన పిల్లలూ, వాళ్ళ పిల్లలూ ఉంటూనే ఉంటారు. పోయి ఏ లోకంలో ఉన్నాడో మహాను భావుడు రాజ్‌కపూర్ ఈ భావాన్నే ఎంత అందంగా రాయించుకుని, పాడించుకుని చిత్రీకరించాడు? ఒకవేళ నశించిపోయే శరీరమే కాక నశించని ఆత్మ ఉండడం, దాన్నంటుకునే శరీరాలు పుట్టడం, పోవడం నిజమైతే జన్మల అర్థం మారి పోతోంది. కానీ అది నిజమో కాదో నాకు తెలియదు" - మావయ్య అమ్మమ్మ గురించి కాక వేదాంతం గురించి మాట్లాడ్డం మొదలెట్టాడు. నిజానికి ప్రతి మనిషీ తను ఏమి చెయ్యలేని పరిస్థితిని ఎదురుకున్నప్పుడు ఈ ధోరణిలోకి వెళ్తాడు. కానీ మావయ్యకి ఈ ధోరణి ఎప్పుడూ ఉన్నదే. మా ముందు తరాలలో ఎవరో ఒకరి అంశలమే కదా నేనూ మావయ్యానూ - అందుకే నాకూ ఈ వేదాంత ధోరణి కాస్త ఉంది. అసలు భారతదేశపు గాలిలోనూ, నీళ్ళలోనూ ఉండి ఉంటుంది ఈ ధోరణి.

మేమిలా మాట్లాడుకుంటూ ఉండగానే అత్తయ్య వచ్చింది. వస్తూనే -

"మీ కాబోయే బావగారిని చూసావా? ఎలా ఉంటారు? మంచి ఉద్యోగంట కదా. దానికి తోడు హైదరాబాద్‌లోనేట కదా. మీ అమ్మకీ, మీ చెల్లికీ కూడా సుఖం" అంది.

"వాణ్ణి కూడా బొంబాయి వదిలేసి వచ్చి రాజమండ్రిలో ఉద్యోగం చూసు కోమను" అన్నాడు మావయ్య.

"అంత మంచి ఉద్యోగం వదిలేసి ఇక్కడికి రావడం ఎందుకు? అయినా కళ్యాణి కూడా ఈ సంవత్సరం ఇక్కడ ఎమ్మెస్సీ అయిపోగానే బొంబాయిలోనే టాటా ఇనిస్టిట్యూట్‌లో పీహెచ్‌డీ చేద్దామనుకుంటోందిగా. ఎమ్మెస్సీ పరీక్షలు ఏప్రిల్ నెల చివరలో ఉంటాయి. అక్కడ ఎంట్రన్స్ పరీక్ష మేమధ్యలో ఉంటుందిట. అప్పుడు అక్కడికి వచ్చి రాస్తుంది. ఈ లోగా మీ చెల్లి పెళ్ళి అయిపోతుందేమో కదా" అంది అత్తయ్య.

"ముహూర్తం ఎప్పుడు పెట్టుకోవాలా అని చూస్తున్నారు" అని ఆగాను.

"మీ అమ్మ బాధ నాకు అర్థం అయింది. ఇక్కడ ఏ సంగతీ తేలిపోతే మీ అమ్మకి ఏం చెయ్యాలో పాలు పోతోంది. మా పరిస్థితీ అలానే ఉందిక్కడ. ఏప్రిల్ మొదలుకుని వరుసగా పిల్లకీ, పిల్లాడికీ పరీక్షలు. వాళ్ళ పరీక్షల సమయానికి ఇంట్లో ఏ హడావిడీ లేకుండా ఉంటే బావుండునని దేవుళ్ళకి మొక్కుకుంటున్నాను" అంది అత్తయ్య.

అత్తయ్య అలా మాట్లాడడం మావయ్యకి నచ్చిందో లేదో తెలియలేదు. "ఇప్పుడవన్నీ ఎందుకు?" అన్నాడు. అలా అనడంలో ప్రాముఖ్యత ఎందుకు మీద ఉందో ఇప్పుడు మీద ఉందో అర్థం కాలేదు.

ఈ లోగా అమ్మమ్మ గదిలోంచి ఆ పెద్దావిడ బయటకి వచ్చింది.

"ఏమంటున్నారు మీ ముసలావిడ? ఈ రోజైనా ఏ గొడవా చెయ్యకుండా తిన్నారా?" అంది అత్తయ్య ఆవిడతో.

"ఏం తినడం? ఇదిగో చూడండి" అంటూ అమ్మమ్మ కోసం తీసుకెళ్ళిన కంచం చూపించిందావిడ. అందులో అన్నం ఇంకా కొంత ఉంది. అమ్మమ్మ అంతా తినలేకపోయింది లాగుంది. కంచం చూపించడంతో ఆగకుండా ఆవిడ "ఎంత కలిపి తీసుకెళ్ళినా ఏదో ఒకటి అంటారు. ఎక్కువైతే ఇంత ఎందుకు తెచ్చావని అంటారు. తక్కువైతే ఇంకొంచెం తీసుకురావల్సిందని అంటారు. చాలా కష్టంగా ఉంది" అని అంది.

"మీ పరిస్థితి బావుండక మీరీ పనికి ఒప్పుకోవాల్సి వచ్చింది కానీ మీరూ పెద్ద

వారే కదా. మీరు చేసినట్లు చేయించు కోవాల్సింది పోయి మిమ్మల్ని కష్టపెడు తున్నారు. చేసే వాళ్ళ బాధ చేయించుకునే వాళ్ళకి ఏం అర్థమవుతుంది?" అత్తయ్య నిజంగానే అమ్మమ్మ మీద కోపంతో ఈ మాటలు అంటోందో లేక తనకి సాయం చేస్తున్నారు కదా అని ఆవిడని సంతోష పెట్టడానికి అంటోందో తెలియలేదు.

"మా అబ్బాయి ఉద్యోగానికి కొంచెం గొడవ ఉండి నేనీ పనికి ఒప్పుకుంటా నన్నప్పుడే, నా కొడుకూ కోడలూ ఇద్దరూ కూడా వెళ్ళవద్దన్నారు. నేనే వాడి ఉద్యోగ పరిస్థితి బాగుపడే వరకూ వాళ్ళకి భారం తగ్గుతుందని వచ్చానిక్కడికి. ఒకటి రెండు నెలల్లో వాడికి మంచి ఉద్యోగం దొరికేటట్లుంది. వాడి పరిస్థితి బాగుపడగానే వచ్చి నన్ను తీసుకెళ్ళిపోతానంటున్నాడు. నేను ఉంటానన్నా వాడు ఉండనివ్వడు" అంది ఆవిడ.

"మీరు వెళ్తానంటే మాత్రం మిమ్మల్ని మా అత్తగారు వదలుతారా ఏమిటి? ఆవిడ ఈ లోకంలోంచి వెళ్ళాకే మీకు ఇక్కడ నుండి విముక్తి. అంతవరకూ ఈ బాధ తప్పదు మీకు. ఆవిడ పిలుస్తున్నట్లున్నారు. తొందరగా వెళ్ళండి లేకపోతే ఆవిడకి కోపం వస్తుంది. మళ్ళీ మీకే ఇబ్బంది" అంది అత్తయ్య.

ఈ సంభాషణ రోజూ జరుగుతూనే ఉండి ఉండాలి. అయితే అది నా ముందు అవడం మావయ్యకి కాస్త ఇబ్బందిగా ఉండి ఉంటుంది. అత్తయ్య కూడా నన్ను కాబోయే అల్లుడిగా వాళ్ళింట్లో వాడిగా అనుకుని మాట్లాడేస్తూ ఉండి ఉంటుంది. అదే ఇంకెవరైనా ఉండి ఉంటే మాట్లాడి ఉండేది కాదేమో.

ఆవిడ అమ్మమ్మ గదిలోకి వెళ్ళి పోయింది.

అత్తయ్యా, మావయ్యా, నేనూ కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కూచున్నాం. ఏ విషయం గురించి మాట్లాడ్డం మొదలెట్టినా అది అమ్మమ్మ ఆరోగ్యం దగ్గరికే దారి తీస్తోంది. మేం అలా మాట్లాడుకుంటూ ఉండగా కళ్యాణి ఇంట్లోకి వచ్చింది. కళ్యాణిని చూడగానే నా మనస్సులో నాకు తెలియ కుండానే ఆనందం కలిగింది. కళ్యాణి మనస్సులోనూ అదే అయ్యుండవచ్చు.

"నువ్వు రేపు పొద్దున్నకి వస్తావేమో అనుకున్నాను. అందుకనే బయటికి వెళ్ళాను. ఈ సాయంత్రానికే వస్తున్నట్లు చెప్పి ఉండవచ్చుగా?" అంది కళ్యాణి.

"నేను ఏ ట్రెయిన్‌లో వస్తున్నానో ముందుగా చెప్తే మీలో ఎవరో ఒకరు స్టేషన్‌కి వస్తారు. అందుకనే చెప్పలేదు" అన్నాను నేను.

"పద డాబా మీదకి వెళ్లి కూచుందాం" అంది కళ్యాణి.

అలా డాబా మీద కూచుని కబుర్లు చెప్పుకోవడం మాకిద్దరికీ అలవాటే. మా

కబుర్లకి మమ్మల్ని వదిలెయ్యడం అత్తయ్యా, మావయ్యలిద్దరికీ అలవాటే. మేం డాబా మీద కూచుని ఉన్నప్పుడు వాళ్ళు ఎక్కువగా పైకి రారు. ఒక్క అమ్మమ్మే ఒక్కోసారి పైకి వచ్చి చూసేది. చూసి అనేది, "మిమ్మల్ని చూసి ఆనందించడానికే వస్తున్నానిలా – మీ ఆనందాన్ని చెడపడానికి కాదు" అని. ఇప్పుడు అమ్మమ్మ అలా పైకి డాబా మీదకి రాలేదు. కళ్యాణి బొంబాయి వచ్చి టాటా ఇనిస్టిట్యూట్‌లో పీహెచ్‌డి చెయ్యడం గురించి చెప్తోంది. నేను కళ్యాణి మొహాన్నే చూస్తూ కూచున్నాను. ఆ మొహంలో నాకు అమ్మమ్మ పోలికలు స్పష్టంగా కనిపించాయి. ఆ మాట అందరూ అనేదే – కళ్యాణికి వాళ్ళ మామ్మ పోలికలు వచ్చాయని. ఒకవేళ అమ్మమ్మ చనిపోయినా అమ్మమ్మ ఉన్నట్లా? లేనట్లా? అమ్మమ్మా తాతయ్యల లోని భాగాలే మా అమ్మైనా, మావయ్యైనా. వాళ్ళిద్దరి భాగాలమే నేనూ కళ్యాణి. మాకిద్దరికీ పెళ్ళయి మాకు పిల్లలు పుడితే వాళ్ళు అమ్మమ్మ అంశలే కదా. మా పెళ్ళీ, మా పిల్లలూ అని అనుకోవడం నాకే వింతగా అనిపించింది.

మేమిద్దరమూ మా చదువూ ఉద్యోగం గురించీ, మా ఫ్రెండ్స్ గురించీ, ఇంకేవో విషయాల గురించీ తప్ప మా పెళ్ళి గురించి మాట్లాడుకోం.

కళ్యాణి చదువులోంచి సంభాషణ మా చెల్లి పెళ్ళి మీదకు మళ్లింది.

"మీ చెల్లి పెళ్ళి ఈ సమయానికే వచ్చింది. నాకూ తమ్ముడికీ కూడా ఏప్రిల్ నుండి వరసగా పరీక్షలు. రావడం కుదురు తుందో లేదో. మామ్మ పరిస్థితి చూస్తే ఇలా ఉంది" అంది కళ్యాణి.

"అమ్మమ్మని చూస్తే బాధగా ఉంది. చెల్లి పెళ్ళి చూడ్డానికి రాలేకపోయినా, పెళ్ళవుతుందని వింటే సంతోషిస్తుంది కదా అని అనుకున్నాం. మనిషిని చూస్తే భయం వేస్తోంది. ఎముకలూ, తోలూ – అంతే. ఎన్నాళ్ళు అలా మంచాన పడి ఉంటుందో?" అన్నాను నేను.

"మామ్మని చూడకుండా ఉండలేను. అలాగని చూడనూ లేను. ఆరు నెలల క్రితం నాకు తనే జడ వేసేది. ఒక్క ఆరు నెలలలో ఎంత తేడా వచ్చేసిందో. రోజు రోజుకీ మనిషి కృంగిపోతోంది. అలా చెయ్యడం తప్పో ఒప్పో తెలియదు కానీ ఒక్కోసారి మామ్మకి ఈ బాధ నుండి విముక్తి కలిగించు దేవుడా అని ప్రార్థిస్తున్నాను" అంది కళ్యాణి.

నాకు యుథనేషియా గుర్తొచ్చింది. కోలుకోలేని రోగంతో బాధపడుతున్న రోగిని కష్టాల నుండి తప్పించేందుకు ఆ రోగి దగ్గర వాళ్ళూ, డాక్టర్లూ ఆ రోగిని ఈ లోకం నుండి పంపించేసేందుకు ఏదో ఒక మార్గం చూడడం తప్పా? ఒప్పా? అని చర్చ

సాగుతూనే ఉంది. ఇప్పుడు అమ్మమ్మ పరిస్థితి ఏమిటి? ఈ మాటే నేను కళ్యాణితో అనబోయేంతలో, సంభాషణని మార్చేస్తూ –

“నీ ప్రోగ్రాం ఏంటి? ఇరవై రోజులు సెలవు పెట్టావు కదా?” అని అడిగింది కళ్యాణి.

“చెల్లి పెళ్ళి పనులు చెయ్యాలి. రేపో ఎల్లుండో బయల్దేరి హైదరాబాద్ వెళ్ళిపోతాను” అన్నాను నేను.

“అన్ని రోజులు సెలవు పెట్టావు కదా. ఓ నాలుగు రోజులు ఇక్కడ ఉండ వచ్చుగా” అంది కళ్యాణి.

నాకూ ఉండాలనే ఉంది. ఇలా కళ్యాణి దగ్గర కూచుని కబుర్లు చెప్తోంటే నాకు కాలమే తెలియదు. జీవితంలో తక్కిన విషయాలేమీ గుర్తుకు రావు. ఇలా ఉండిపోవాలనే ఉంటుంది. కానీ హైదరాబాద్ వెళ్లక తప్పదు. అక్కడకి వెళ్ళకుండా నేను ఇక్కడే ఉండాలంటే ఒక్కటే మార్గం. అమ్మా, నాన్నా, చెల్లీ కూడా ఇక్కడకు రావాలి. వాళ్ళు ఎందుకు వస్తారు? అమ్మమ్మకి ఏదైనా అయితే వాళ్ళు వస్తారు. అప్పుడు నేను నాలుగు రోజులు కాదు పదిహేను రోజులు ఇక్కడే ఉండిపోవచ్చు.

నా ఈ ఆలోచన నాకే వికృతంగా అనిపించింది.

అదే సమయానికి కింద నుండి గోలగా మాటలు వినిపించసాగాయి. ఏమిటా అని కిందకి దిగాం నేనూ, కళ్యాణీ.

అమ్మమ్మ మమ్మల్ని వదిలి వెళ్ళి పోయింది.

మర్నాటి పొద్దున్నకి అమ్మా, నాన్నా, చెల్లి వచ్చారు. తక్కిన బంధువులు కూడా వచ్చారు.

“ఆవిడ బాధ పడుతోంది. ఆ బాధ నుండి తప్పించవయ్యా అని నిన్ను ప్రార్థిస్తే ఇలాగా ఆవిడ కష్టాలు తీర్చావు?” అని భగవంతుడితో చెప్పుకుని చెప్పుకుని బాధ పడ్డాడు మావయ్య.

“నేను నీ దగ్గరికి వద్దాం వద్దాం అనుకుంటూనే ఆలస్యం చేసాను. నీ మనవరాలి పెళ్లి కోసమైనా ఉంటావను కున్నాను. నాన్న చిన్నప్పుడే పోయాడు. ఇప్పుడు నువ్వు లేకుండా అయ్యావు.” అని అమ్మ వాళ్ళమ్మని తలచుకుని తలచుకుని ఏడ్చింది.

“మనం ఇద్దరం అత్తాకోడళ్ళలా కాక తల్లీ కూతుళ్లలా ఉండేవాళ్ళం – మీరు లేకుండా నేనెలా ఉండనండీ” అంటూ కన్నీళ్ళు కార్చింది అత్తయ్య.

“నువ్వు నాకు జడ వేస్తూ – ‘ఇంకెన్నాళ్ళు వెయ్యగలుగుతానులే – పెళ్ళి చేసుకునో చేసుకోకుండానో నువ్వు మీ బావ దగ్గరకి వెళ్ళిపోతావు’ అని అనేదా నివి. అందుకు

సమాధానంగా 'నేను నిన్ను వదిలి వెళ్ళను - రోజూ నా చేత జడ వేయించుకుంటావా - నేనింక వెయ్యనని చెప్పి నువ్వే నన్ను విడిచి పెట్టి ఎక్కడికో వెళ్ళిపోతావు' అని అనే దాన్ని నేను. నేను ఊరికే అలా అన్నందుకే నన్ను వదిలేసి వెళ్ళిపోయావా మామ్మా?" అని బాధ పడింది కళ్యాణి.

అమ్మమ్మతో నాకున్న బంధమూ, ఆవిడకి నా మీద ఉన్న ప్రేమా, అలాంటి అమ్మమ్మ గురించి నాకు వచ్చిన ఆలోచనలూ గుర్తొచ్చి నాకూ ఏడుపు ఆగలేదు.

అందరి ఏడుపుల వెనుకా అమ్మమ్మ ఇక లేదన్న బాధతో పాటు, ఆవిడ విషయంలో వాళ్ళేదో తప్పు చేశారన్న భావమూ ఉన్నట్లనిపించింది నాకు.

నాన్న అందరినీ ఊరుకోపెట్టారు. అందరికీ జనన మరణాల గురించీ, భగవంతుడి లీల గురించి, అమ్మమ్మ గడిపిన సంపూర్ణ జీవితం గురించీ, ఆవిడ మీద ప్రేమ ఉండడం వల్లనే ఆవిడని భగవంతుడు పిలిపించుకోవడం గురించీ చెప్పారు. ఆవిడ గడిపిన రోజులే ఆవిడకి ఆనందకరమైన రోజులనీ, రాబోయే రోజులన్నీ కష్టాల రోజులే అనీ అందుకని ఆవిడ చనిపోవడమే ఆవిడకి మంచిదనీ, మన ఆనందం కోసం ఆవిడ కష్టపడుతూ ఉండాలనుకోవడం మన స్వార్థం అనీ చెప్పారు. నెమ్మది నెమ్మదిగా అందరూ ఆ మాటలే అనడం మొదలెట్టారు.

అమ్మమ్మ పోయిన మూడో నాటికల్లా ఇంట్లో పరిస్థితి మామూలుగా అయిపోయింది. కళ్యాణీ, నేనూ గదిలో కూచుని కళ్యాణి పరీక్షల గురించి మాట్లాడుతున్నాం. హాల్లో కూచుని అమ్మా, నాన్నా, అత్తయ్యా, మావయ్యా చెల్లి పెళ్ళి ముహూర్తం గురించి మాట్లాడుకుంటున్నారు.

"మీరిక ఏమీ ఆలోచించకండి. మార్చి నెల చివరలో ముహూర్తం కుదిర్చేసుకోండి. అలా చేస్తేనే అమ్మ ఆత్మ శాంతిస్తుంది. ఆవిడ కోరిక ప్రకారం మన వాళ్ళ పెళ్ళి కూడా ఏ ఓడాదిలోగా చేసేద్దాం" అంటు న్నాడు మావయ్య.

"అమ్మ పోయిన వెంటనే పెళ్ళి చేసేస్తే ఎవ్వరూ ఏమీ అనుకోరు కదా" అంటోంది అమ్మ.

"కుదిరిన సంబంధం ఆలస్యం చెయ్యకూడదు. తొందరగా కానిచ్చెయ్యండి. ఆయన చెప్పినట్లు మార్చి చివరలో పెట్టేసుకోండి ముహూర్తం. పెళ్ళి పనులు అవుతాయా అవవా అని మాత్రం అనుమానించకండి. అంతగా అవసరం అయితే మీ తమ్ముడు వచ్చి సాయం చేస్తారు" అంది అత్తయ్య.

"మరి ఆ సమయానికి మీరు రాగలుగుతారా? పిల్లల పరీక్షలు ఉంటాయి కదా?" అన్నారు నాన్న.

"పిల్లల పరీక్షల ఏప్రిల్‌లో కదా. మేము కాస్త ముందుగా వస్తాం. వాళ్ళు ఆ పెళ్ళి రెండు రోజులకీ వస్తారు" అంది అత్తయ్య.

హైదరాబాద్‌లో ఫ్రెండ్ ద్వారా కళ్యాణ మండపం ఖాయపరిపించీ ముహూర్తం నిర్ణయించేసారు నాన్న. ఆ విషయం చెల్లీ వాళ్ళ కాబోయే మావగారికి కూడా చెప్పేసారు.

తరువాత పది రోజులూ అమ్మమ్మ కర్మకాండ హడావిడిలోనూ, చెల్లి పెళ్ళి పనుల గురించి మాట్లడుకోవడంలోనూ గడిచిపోయింది. ఇంట్లో పనికి వంట వాళ్ళని కుదిర్చాడు మావయ్య. ఇన్నాళ్ళూ అమ్మమ్మకి పనిచేసేందుకు వచ్చినావిడకి ఇంట్లో ఏమీ పనిలేదు. అయినా ఆ పది రోజులూ ఆవిడ ఇంట్లోనే ఉంది. కర్మ కాండంతా అయిపోయి, బంధువులు వెళ్ళిపోయాక ఆవిడ గురించి అత్తయ్య అమ్మతో మాట్లాడింది.

"అమ్మకి కావల్సినవి చేసిపెట్టేందుకు కదా ఆవిడని పెట్టుకున్నది. ఇంక పంపిం చెయ్యవచ్చు" అంది అమ్మ.

తను అనుకున్నదే అమ్మ కూడా అన్నందుకు ఆనందించినట్లుంది అత్తయ్య. వెంటనే, "ఆవిడకి ఏదన్నా ఇవ్వనా?" అని అడిగింది.

"ఆవిడే కదా ఇన్నాళ్ళూ అమ్మకి కావల్సినవన్నీ చూసి చేసింది - ఆవిడని ఉత్తచేతులతో ఏం పంపిస్తాం? ఇంతకీ ఆవిడకి ఏం ఇస్తున్నారు?" అని అడిగింది అమ్మ.

"తిండీ బట్టలూ అన్నీ మన దగ్గరే కదా. అవి కాకుండా నెలకి ఐదు వందలు ఇస్తున్నాం" అంది అత్తయ్య.

"అయితే నువ్వో అయిదు వందలూ, నేనో అయిదు వందలూ ఇద్దాం. ఓ వెయ్యి రూపాయలవుతాయి" అంది అమ్మ.

ఆవిడకి ఇవ్వదలచుకున్న వెయ్యి రూపాయలతో పాటు అమ్మమ్మ చీరలు కూడా కొన్ని తీసి ఇచ్చి ఆవిడ కాళ్ళకి దండం పెట్టారు అమ్మా, అత్తయ్యా. ఆవిడని స్టేషన్‌కి తీసికెళ్ళి బండి ఎక్కించే పని నాకు అప్పగించారు.

స్టేషన్‌కి ఆటోలో వెళ్తున్నంతసేపూ కానీ, ఆ తరువాత స్టేషన్‌లో రైలు కోసం ఎదురుచూస్తున్నంతసేపూ కానీ ఆవిడకూ, నాకూ మధ్య మాటలు లేవు. ఆవిడని రైలెక్కించి, కిందకి దిగి, కిటికీ దగ్గర నిల్చుని, "తెనాలిలో స్టేషన్‌కి మీ అబ్బాయి వస్తాడు కదా" అని అడిగాను.

"వాడికి నేను వస్తున్నట్లు తెలియదు. తెలిసినా కూడా వస్తాడో లేదో తెలియదు. ఇంక నా పాట్లేవో నేను పడాలి" అందావిడ.

ఆవిడ అలా అంటుంటే అందులో మమ్మల్ని ఏదో అంటున్న ధోరణి ఉందో లేదో తెలియలేదు.

"మీ అబ్బాయికి ఇంకో రెండు నెలల్లో ఉద్యోగం వచ్చేస్తుందనుకుంటున్నారు కదా. అన్నీ సర్దుకుంటాయి" అన్నాను నేను.

"వాడికి ఉద్యోగం ఇప్పుడూ ఉంది. వాడికీ వాడి పెళ్ళానికీ నన్ను వాళ్ళ దగ్గర ఉంచుకోవడం ఇష్టం లేదు. అందుకే ఈ అవకాశం రాగానే ఇలా వచ్చేసాను. ఇక్కడ నా జీవితం గడిచిపోతుందని అనుకున్నాను కానీ ఇలా అర్థాంతరంగా...." అంటూ మాట్లడడం అపేసిన ఆవిడ కళ్ళల్లో కన్నీళ్ళు కదిలాయి. మళ్ళీ ఆవిడే-

"మీ అమ్మమ్మగారు చాలా మంచావిడ. ఆవిడకి సేవ చేసిన పుణ్యం వల్ల నన్ను నా కొడుకూ, కోడలూ కొంచెమైనా బాగా చూసుకుంటే నా జన్మ ధన్యమైనట్లే. లేకపోతే నా బతుకు కుక్కలు చింపిన విస్తరే. వాళ్ళని మాత్రం ఎందుకు ఆనడం. వాళ్ళ ఆర్థిక పరిస్థితి బావుంటే వాళ్ళకి నేను భారం అయ్యుండే దాన్ని కాదు. మీకు డబ్బుంది కాబట్టి మీరు మీ అమ్మమ్మని చూసుకుందుకు నన్ను పెట్టుకున్నారు" అంటూ కళ్ళొత్తుకుంది ఆవిడ.

రైలింక కదలబోతోంది. మా అవసరానికి తీసుకువచ్చి ఆ అవసరం తీరగానే ఆవిడని పంపించేస్తున్నామేమో ననిపించింది నాకు. నేను ఆవిడని దించేసి నాతో తీసుకెళ్ళిపోదామా అని అనుకున్నాను.

"ఉండబట్టుకోలేక నా మనస్సులో ఉన్న బాధ నీతో అనేసాను బాబూ. నువ్వు ఏమీ అనుకోకు. ఈ ఐదు నెలలూ మీ అత్తయ్య నన్ను బానే చూసుకున్నారు. ఈ పనికి ఒప్పుకుని నేను కష్టపడుతున్నానని ఆవిడ అనుకునేవారు. తను పడవలసిన కష్టం నేను పడుతున్నానని కూడా కొన్నిసార్లు అన్నారు. మీ అమ్మమ్మ పోతేనే నాకు విముక్తి అనేవారు. నిజానికి పోయి మీ అమ్మమ్మే విముక్తి పొందారు. నాకు వచ్చింది విముక్తి కాదు. చావు లాంటి బతుకు. పోయి ఆవిడ బతికిపోయారు. ఉండి నేను చస్తున్నాను" అని ఆవిడ అంటూండగానే రైలు కదలిపోయింది.

నాకు ఏం చెయ్యాలో తెలియలేదు. నిజానికి అమ్మమ్మ పోవడం వల్ల అమ్మమ్మ పిల్లలకి పెద్దగా కష్టం కలగలేదు - అమ్మమ్మ లేదన్న బాధ తప్ప. ఆ బాధ కూడా పిల్లల చదువులూ, పెళ్ళిళ్ళూ, ఈ పనుల మధ్య తగ్గిపోతోంది. అమ్మమ్మ మరణం ఈ పెద్దావిడకి జీవిత సమస్య అయింది. ఆవిడ బతుకు ఎలా గడుస్తుందోనన్న ఆలోచన నన్ను కలిచివేసింది.

రాబోతున్న కన్నీళ్ళని ఆపుకుంటూ నెమ్మదిగా స్టేషన్ బయటికి నడిచాను నేను.

ఆవిడని తల్చుకుంటూంటే నాకు గోదావరి నది మీద పాత బ్రిడ్జియే గుర్తుకు రాసాగింది.